

Historie osmašedesátého, ne paměť!

„Také to, co nazýváme ‚arabským jarem‘, bylo a je něco, co čím dál víc formuje mé myšlenky. Šlo rovněž o výzvu ke spravedlnosti, a to celosvětovou, stejně jako hnutí Occupy. Myslím, že naše uchopení Occupy, mluvení o něm selhalo, jako kdyby nemělo místo v našem čase, v naší politice, a to je přesně bod, kde začíná problém. Myslím, že každé sociální hnutí se reperformuje, rekontextualizuje a má život, který se odehrává mimo specifické místo a čas, může působit a mít určitou moc i dále.“
– Avi Feldman

Dědictví událostí z konce šedesátých let minulého století je rozporuplné. Na jednu stranu si toto období v Evropě a USA vykládáme skrze „příběh osvobození“, tedy skrze moment vzniku „nových sociálních hnutí“ ústících v kulturní a politickou emancipaci do té doby utiskovaných skupin lidí. Na druhou stranu vyprávíme příběh „nového zotročení“, tedy nových forem vykořisťování v důsledku přivlastnění si kritiky kapitalismem a jeho přeměny ve flexibilní neustále se proměňující systém.

SLZNÝ PLYN AŽ DO PÁTÉHO PATRA

O obou příbězích se toho již napsalo dost. Opomíjenou stránkou je to, co mají tyto dominující příběhy společné. V jádru obou je totiž romantizovaná a „amerikanizovaná“ představa kontrakturní revolvy mladých toužících po svobodě, kterou jim svět jejich rodičů nemohl poskytnout.

Tento předpoklad je z hlediska historických zjištění neudržitelný, ba co víc, do značné míry živí i naši trvajících neschopnost chápat kolektivní mobilizace občanů (ať už jde o tzv. arabské jaro, nebo Occupy Wall Street) jako demokratické revoluce, jako výzvy k sociální spravedlnosti.

Generační optika, tedy chápání společenské změny jako generačního střetu „mladých lidí“ a „starých pořádků“, otevírá možnost velmi jednoduché kritiky jakékoli revoluční aktivity. Vyzdvihuje se hypotetická horizontální sounáležitost na základě věku namísto snahy porozumět situaci tak, že jde o kolektivní požadavek po změně vertikální mocenské struktury a z ní vyplývající nespravedlnosti. Generační a revoluční perspektiva se vzájemně vylučují, jak tvrdí francouzský historik Pierre Nora.

„V Paříži v květnu a červnu 1968 vzrostl prodej knih o čtyřicet procent. Není to nic překvapivého. Ve městě, kde nefungovala žádná škola, odkud jste nemohl poslat žádný dopis ani telegram, kde jste si nemohl koupit noviny, proplatit šek, svést se autobusem, metrem, autem, koupit si cigarety, cukr, sledovat televizi, poslouchat rádio, kde se nevyvázely odpadky, z něhož jste nemohl odjet vlakem, vyslechnout předpověď počasí, v jehož některých čtvrtích nebylo možné strávit noc, protože slzný plyn sahal až do bytů v pátém patře, v takovém městě četba sloužila jako dobrý prostředek k trávení času.“ – Z deníku kanadské spisovatelky MAVIS GALLANT

O osmašedesátinících se tvrdí, že byli první globální generaci. Měli sdílet vlastní generační příběh a boj, stejně jako kulturní globální ikony typu The Who, Jimiho Hendrix, Rolling Stones nebo Allena Ginsberga. Takovéto vnímání „globální generace“ je ovšem až zpětnou konstrukcí, která je necitlivá k lokálnímu specifickým, a především k francouzskému kontextu. I otec jmu kontrakultura, americký historik

Theodore Roszak, se v knize *Zrod kontrakultury* soustředí spíše na výklad dějů v USA a částečně i Velké Británii. Kontinentální Evropa byla ovšem jiný případ.

Vezmeme si knihu *May 68' and its Afterlives* od kulturní historičky Kristin Ross. Ross výzkumem primárních zdrojů, to znamená dobových dokumentárních filmů, drobných publikací, ohromného množství pamfletů, časopisů (často s velmi krátkou životností) nebo právě komentářů psaných prostředně s probíhajícími událostmi, poukazuje na skrytou nerovnost ve vzpomínání na události šedesátých let. Její tezí je, že zpětná konstrukce významu události roku 1968 ve Francii se stala především prostorem vzpomínání některých bývalých studentských vůdců a sociologů, kteří měli v následujících dekádách výrazně snadnější přístup do veřejného prostoru než tehdejší dělníci nebo úředníci.

Toto sebestředné vzpomínání několika vlivných jednotlivců v kombinaci se zpětnou konstrukcí šedesátých let skrze americkou kontrakturní zkušenost „květinových dětí“ vyústilo v generační a spirituální interpretaci událostí z konce šedesátých let ve Francii, které

je zcela zbavily jejich výsostně politického charakteru. Z primárních zdrojů je přitom patrný soustředěný politický útok na tři cíle – kapitalismus, imperialismus a gaullismus.

Po několika studentských manifestacích v prvních květnových dnech roku 1968 okamžitě následovaly stávky napříč celou zemí. Na pět až šest týdnů se Francie ocitla v naprosté paralýze. Mezi revoltami, které proběhly v šedesátých letech v Mexiku, USA, Německu, Japonsku či jinde, jsou Francie a Itálie jedinými zeměmi, v nichž došlo k „setkání“ intelektuálního odmítnutí dominantní ideologie s dělnickou revoltou. Rychlé šíření generální stávky, jak geografické, tak profesní, překonalo veškerá očekávání. Do stávkové se v extrémně krátkém čase zapojilo třikrát víc pracujících než během Lidové fronty v roce 1936, která dodnes tvoří milník francouzského socialismu.

Ross tvrdí, že právě tento bezprecedentní rozsah hnutí, který překonal očekávání a kontrolu i jeho nejběžších protagonistů, byl jednou z příčin pozdější „konfiskace“ jeho historie individuálním vzpomínáním a zároveň sociologií zdůrazňující perspektivu jakési očisťující revolty mladé generace toužící po (kulturní) modernizaci Francie. Kristin Ross poukazuje na to, že francouzští historici současných dějin téma roku 1968 až do nedávna naprosto ignorovali. Toto vakuum, navíc spojené s obtížně reprezentovatelnou událostí, pak vedlo k nadměrnému spoléhání se na paměť několika veřejně aktivních jednotlivců, případně na nedostatečně empiricky podložená sociologická vysvětlení.

Případ Itálie je pro pochopení tohoto mechanismu zapomnění prostřednictvím vzpomínání příznačný. Na rozdíl od jiných západních zemí zde studentské bouře na konci šedesátých let nenabýly většího rozsahu. Studenti byli součástí mnohem širšího sociálního hnutí, které už v roce 1969 dosáhlo značných politických úspěchů v podobě nových podnikových rad, vyšší rovnosti při zvyšování mezd, přísnější regulace trhu práce nebo též práva na rozvod či regionální decentralizace.

Do let 1973 až 1974 udržovalo hnutí, které uvažovalo demokratizaci na všech úrovních společnosti, počínaje pracovištěm, i spojení, byť problematické, s politickou levicí, zejména italskou komunistickou stranou. Jak ale píše

Toni Negri, „po ropné krizi roku 1973 a prvních kapitalistických protiútocích se věci změnily. Italská levice přerušila dialog s novými sociálními silami a její hlavní složka, italská komunistická strana, navrhla svému odvěkému rivalovi, křesťanské demokracii, „historický kompromis“. S tím jak se mezi lety 1974 a 1978 spolupráce komunistické strany a křesťanské demokracie prohlubovala, hnutí se v ulicích a továrnách nezávisle na jakékoli politické reprezentaci ještě silněji zorganizovalo. V roce 1977 pak došlo i pod vlivem narůstající policejní represe ke značné radikalizaci vývoje, který přecházal i v násilné činy, za něž byly ze dvou třetin zodpovědné extrémně pravicové skupiny snažící se využít nepřehledné situace podobající se místy občanské válce. Negri ohraničuje celé revoluční období roky 1967 a 1983 a tvrdí, že skončilo prohrou všech zúčastněných stran včetně těch politických. A dodává, že z rozpadu politického systému se Itálie dodnes nevzpamatovala i proto, že nikdy nedošlo k důsledné reflexi dlouhých šedesátých let.

Toto překračování prostorových a sociálních hranic bylo pro mnoho účastníků hnutí nejsilnější zkušeností konce šedesátých a začátku sedmdesátých let. Ross cituje ženu, která v době rozhovoru v roce 1978 působila již jako gymnaziální profesorka a která uvedla: „Nikdy jsem neviděla továrnu. A najednou jsem žila a pracovala jen s dělníky. Se zasloužilými stranickými kádry, stejně jako s mladými imigranty. Moje jediné skutečné vzpomínky na rok 1968, to nejsou manifestace, ale setkání s dělníky dvakrát do týdne. Továrny byly ve stávce, okupované, scházeli jsme se ‚dělat teorii‘. Dělalí jsme ji tak, jak jsme v osmašedesátém mohli. Bylo mi do dobře. A věřila jsem, že to bude trvat. Nikdy bych si nemyslela, že budu někdy opět nucená konstatovat: dělníky už zase nikde nevidám.“

Francouzský a italský experiment s požadavkem radikální demokracie, který trval několik let, nikoli pouze měsíců, byl nakonec rozpuštěn ve všeobjímajícím globálním příběhu o roku 1968 jako kulturním generačním střetu.

RUDÉ VLAJKY VISELY Z TOVÁRENSKÝCH BRAN

Pokud byla Itálie příkladem země, v níž sociální hnutí šedesátých a sedmdesátých let vedli především dělníci, tak ve Francii došlo ke skutečnému celospolečenskému pokusu o změnu systému. Nesmíme zapomínat na to, že Francie v šedesátých letech byla extrémně sociálně segregovanou společností. Vysoce politicky uvědomělí studenti věděli, že musejí překračovat své třídní zázemí, chtějí-li, aby hnutí mělo nějaký úspěch.

Jeden z vůdců roku 1968 Robert Linhart například v rozhovoru z roku 1978 říká: „Před patnácti lety byly továrny naprosto uzavřeným světem, doslova jsme slídili po jakýchkoli svědectvích.“ Další aktivistka, Jenny Chomienne, suggestivně popsala tehdejší situaci takto: „Dělníci pracovali na předměstích Paříže. Továrny se zdály asi tak vzdálené, tak nepřístupné jako Alžírsko nebo Vietnam.“

Chomienne byla jednou z těch účastníků hnutí, kteří se na konci šedesátých let rozhodli začít pracovat v továrně u pásu. Lidé z jejího sociálního prostředí si existenci i jiné, dělnické

třídy plně uvědomili často právě až s rokem 1968. „Do roku 1968 jsem si nebyl vědomý továren nebo dělnické třídy. Až v tomto období jsem si začal všímat působivého světa okolo nás, který měl moc uvést zemi do paralýzy prostě tím, že přestal pracovat. Rudé vlajky visely z továrenských bran. Měl jsem dvacet let, byl to šok,“ řekl Jean-Pierre Thorn.

Toto překračování prostorových a sociálních hranic bylo pro mnoho účastníků hnutí nejsilnější zkušeností konce šedesátých a začátku sedmdesátých let. Ross cituje ženu, která v době rozhovoru v roce 1978 působila již jako gymnaziální profesorka a která uvedla: „Nikdy jsem neviděla továrnu. A najednou jsem žila a pracovala jen s dělníky. Se zasloužilými stranickými kádry, stejně jako s mladými imigranty. Moje jediné skutečné vzpomínky na rok 1968, to nejsou manifestace, ale setkání s dělníky dvakrát do týdne. Továrny byly ve stávce, okupované, scházeli jsme se ‚dělat teorii‘. Dělalí jsme ji tak, jak jsme v osmašedesátém mohli. Bylo mi do dobře. A věřila jsem, že to bude trvat. Nikdy bych si nemyslela, že budu někdy opět nucená konstatovat: dělníky už zase nikde nevidám.“

Jak upozorňují Jacques a Danielle Rancièrevi, ignorovat tato „setkání“ patří k dalším prvkům pesimistického příběhu, který o událostech v roce 1968 jako počátku „nového zotročení“ začali vyprávět někteří jednotlivci. Často právě ti, kteří nebyli schopni opustit své ambice být intelektuálním předvojem. Označit setkání, jež psychoanalytik Jean-Franklin Narot považuje za nejdůležitější součást hnutí 1968, jako pouhé naivní či efemérní momenty je pak už pevnou součástí generační interpretace. Přitom lidé, kteří často i na několik let opustili své původní sociální prostředí a začali pracovat v továrně, k tomu měli své jasné politické důvody. Ross cituje: „Jediná věc, která mě zajímala, bylo najít dělníky pro zajištění politického spojení. Určitě jsem se nechtěl dostat na jejich místo.“ Další účastník hnutí vysvětluje: „Pro nás nebyla práce v továrně nějakým očištěm, byl to politický nástroj.“ Nebo: „Ano, pracoval jsem v továrně; nebyl jsem tam proto, abych zapomněl na svou intelektuální situaci, ale abych se setkal s lidmi různého původu. Chtěl jsem pracovat zevnitř, ale nechtěl jsem za sebou v žádném případě spálit mosty.“

GENERACE JAKO REAKCE

Jak je vidět už jen ze stručného přehledu některých legislativních změn ve Francii nebo Itálii, organizované hnutí z roku 1968 bylo ve skutečnosti dosti úspěšné. Boltanski a Chiapello ve své knize *Nový duch kapitalismu* tvrdí, že sociální kritika dokázala opravdu až do poloviny šedesátých let ve Francii naplňovat takřka všechny své požadavky směrem ke státu a zaměstnavatelům. Poté ovšem následovala dlou-

ných hranic nebylo jednosměrné. Zároveň lidé ze středních vrstev se seznamovali s dělnickým prostředím, dělníci zase využívali univerzitní prostory jako infrastrukturu. Byly otevřené v každou hodinu a bylo v nich k dispozici velké množství rotaček a lidí ochotných pomoci. Šlo v nich zajistit různé tiskářské práce nebo zorganizovat debatu. Podle Ross primární dokumenty vyvracejí další z mytologií roku 1968, a sice že dělnické a studentské hnutí mezi sebou nespolupracovala a že květnové studentské bouře a červnová stávka byly jen shodou okolností.

Ve skutečnosti tento koordinovaný tlak přinesl pracujícím několik zásadních pokroků plynoucích z toho, že zaměstnavatelé byli nuceni se zástupci zaměstnanců vyjednávat na odvětvové, a dokonce i meziodvětvové úrovni. V roce 1969 byl přijat zákon o čtyřtýdenní dovolené, v roce 1970 byla zavedena minimální mzda, v roce 1971 byl přijat zákon o maximální pracovní době a dohoda o předčasném důchodu s garantovaným minimálním příjmem, v roce 1972 byly zásadně zpřísněny postihy pro zaměstnavatele porušující zákoník práce, v roce 1973 pak zákon o příspěvku v nezaměstnanosti vypláceném po dobu jednoho roku a tvořícím devadesát procent předchozí hrubé mzdy. Jednoduše řečeno, vývoj bezprostředně po květnu a červnu 1968 přinesl Francii největší sociální pokrok od konce druhé světové války. Opatření z let 1968 až 1973 zvrátila distribuci hodnoty směrem od kapitálu k zaměstnancům, což zásadně zvýšilo jejich sociální jistoty. Tato změna byla postavena explicitně na představě sociální spravedlnosti jako ohodnocení na základě příslušnosti k určité kolektivní kategorii, v tomto případě „zaměstnanec“ a „občan“. Tato víze byla jasně měřena vůči individualizované spravedlnosti postavené na zásluhovosti, což je uvažování spjaté i s optikou generací, jejichž kolektivnost je ryze teoretická.

Osmašedesátý především ve Francii je potřeba přestat vnímat kontrakturní generační optikou. Je potřeba lépe rozlišovat a zbavit se zjednodušujícího ztotožňování snah o radikální společenskou změnu s mládím revoltujícím proti starým pořádkům. Z francouzského příkladu plyne, že touha po změně byla nesena daleko širším a složitějším politickým tělesem, než je jedna generační platforma.

Pokud každé sociální hnutí žije svůj život i mimo konkrétní místo a čas, pak je tomu v případě jejich interpretací podobně. Pokud budeme i nadále vycházet z takto zjednodušujícího interpretačního schématu vytvořeného na půdorysu zpětné interpretace roku 1968, mohou nám uniknout podstatné skutečnosti i právě probíhajících dějinných událostí.

AUTOŘI JSOU SOCIOLOGOVÉ A ČLENOVÉ KOLEKTIVU IMAGINACE (KOLEKTIVIMAGINACE.CZ)

PETR MEZIHORÁK, PETR KUBALA

sociologicky |<